

Karin van der Heiden

Hoe zorg je dat digitale informatie toegankelijk blijft in een tijdperk waarin technologische ontwikkelingen elkaar in razend tempo opvolgen? En wát archiveer je? De vervaardigers zelf moeten hierin hun verantwoordelijkheid nemen.

Lost in transformation

Digital born archieven

We swipen, clicken, scrollen en browsen tegenwoordig moeiteloos maar weten nog steeds niet wat het nut is van een bestandsnaam zonder spaties of punten. Of waarom het slim is om een kopie van je back-up op een andere locatie te bewaren. Dit gebrek aan basale kennis over digitale duurzaamheid leidt tot een epidemische vorm van digitale dementie; het is op dit moment al gecompliceerder om gebeurtenissen uit het afgelopen decennium te reconstrueren dan gebeurtenissen die zestig jaar geleden plaatsvonden. Digitale archieven blijven namelijk alleen maar bestaan bij de gratie van de juiste zorg die een archiefvormer er vanaf het allereerste begin aan besteedt. En daar zit het venijn: anders dan fysiek archiefmateriaal is digitaal archief ‘onzichtbaar’, je mist het pas als het definitief weg is en dan is het te laat. Archivarissen, informatiespecialisten en erfgoed-

professionals hebben daarom een belangrijke taak in het toegankelijk maken en overdragen van kennis over digitale duurzaamheid aan iedereen die digitaal werkt en archief vormt.

Floppydisks en dvd's

Mijn eerste kennismaking met digitaal archief dateert van een jaar of vijftien terug, tijdens de verwerving van het archief van een groot ontwerp bureau door het Nederlands Archief Grafisch Ontwerpers. Naast de 300 meter papieren archief waren er dozen vol floppydisks en dvd's waar niemand goed raad mee wist. Het bureau stelde voor desnoods alle belangrijke projecten voor ons uit te printen. Dat leek een goed idee tot we tot de conclusie kwamen dat om te beginnen het selecteren van het relevante materiaal ons al voor een onbedwingbaar obstakel plaatste. Om een inhoudelijk gefundeerde selectie te kunnen maken waarmee een representatief overzicht van een project kon worden gereconstrueerd, zouden namelijk alle bestanden, map voor map, document voor document, moeten worden bekeken. En om deze documenten te kunnen beoordelen zouden ze moeten worden geopend, met behulp van exact dezelfde combinatie van hard- en software als waarmee ze zijn gemaakt, om ongewenste veranderingen in de documenten te voorkomen. Het werd al snel duidelijk dat deze opgave veel te groot zou zijn voor de beschikbare mensen en middelen. De dozen met het digitale archief werden daarom tot nader order in de kast geschoven, in de optimistische verwachting dat er binnen afzienbare tijd wel een oplossing uit de lucht zou vallen.

Dit voorbeeld schetst in het kort enkele van de vraagstukken waar *digital born* archieven ons toen voor plaatsten en die in de afgelopen vijftien jaar niet veel zijn veranderd. Anders dan bij fysieke archieven is digitale informatie in archieven niet vanzelfsprekend toegankelijk. De digitale informatie is opgeslagen in de vorm van reeksen enen en nullen, de bitstream, en kan alleen worden geïnterpreteerd met behulp van een specifieke combinatie hard- en software. De kwetsbaarheid van de bitstream en de snelheid waarmee technologische ontwikkelingen elkaar opvolgen, vormen een obstakel voor de duurzame toegang tot digitale archieven. Toch vormen technologische uitdagingen niet

het belangrijkste vraagstuk; dat zijn, naast enkele juridische aspecten, organisatorische kwesties.

Tijdens het onderzoek naar het antwoord op de vraag hóe we dat digitale archief toegankelijk moesten maken en houden, werd duidelijk dat daar een belangrijke vraag aan vooraf moest gaan, namelijk: wát moet er eigenlijk worden bewaard? Die vraag kan pas beantwoord worden als je weet waarom het archief bewaard moet blijven, wat het mogelijke (her)gebruik kan zijn van de digitale informatie. Vervolgens leidde dit naar een volgend dilemma, namelijk: wie is verantwoordelijk voor de selectie en het beheer van digitale archieven? Wie zorgt er voor dat digitale archieven duurzaam toegankelijk blijven?

Archief 2020

We vinden het belangrijk dat we in de toekomst een representatief beeld van de huidige maatschappij kunnen weergeven, een beeld dat niet alleen bestaat uit de digitale weerslag van overheidsprocessen maar ook uit de bijdragen van mensen en organisaties die onze samenleving maken tot wat die is.

Binnen het innovatieprogramma Archief 2020 dat eind 2016 is afgesloten, is gewerkt aan ontwikkelingen om digitale overheidsinformatie voor de toekomst beschikbaar en toegankelijk te maken. Er is bescheiden aandacht besteed aan archieven die niet door de overheid gevormd worden, de zogenaamde particuliere archieven. Hoewel verschillende archiefdiensten maar ook organisaties als het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en LIMA actief aandacht besteden aan het duurzaam beheer van digitale archieven van particulieren, ontbreekt het aan structureel nationaal beleid op dit gebied. Dat is jammer, want digitale archiefdocumenten bezitten niet alleen de kwaliteit om bewijs te leveren en verantwoording af te leggen maar ook om identiteit te vormen en individueel en collectief geheugen te creëren. Er zijn dus goede bedrijfseconomische, cultuurhistorische of persoonlijke redenen om archieven – en dus ook de digitale archieven – duurzaam toegankelijk te willen houden.

Digitale archeologie

We weten dat de zorg voor digitale informatie al begint bij de creatie, maar in de praktijk krijgen de meeste archieforganisaties pas na verloop van tijd de beschikking over een digitaal archief. Dat kan zich in elke vorm aandienen; een keurige gedocumenteerde harde schijf, een doos vol verouderde opslagmedia of simpelweg een paar oude computers. Afhankelijk van het verwachte resultaat en/of het belang van het archief kan dan een proces beginnen van opgraven en documenteren van vergeten, verloren of genegeerde digitale data: digitale archeologie. En net als klassieke archeologie vergt het bij digitale archeologie aanzienlijk geduld, tijd en moeite om data van oude apparaten en dragers te halen en (of) te herstellen.

Archiefinstellingen moeten dit wel kunnen maar niet willen doen. Daartoe moeten ze in een vroeg stadium particuliere archiefvormers benaderen en de kennis over digitaal archiveren met hen delen.

Waarom zouden ze dat doen? Vervaardigers hebben er zelf ook een belang bij dat hun digitale werk in de toekomst toegankelijk blijft. Ze worden namelijk geconfronteerd met oude opdrachten en afgeronde projecten waarvan bestanden niet meer vindbaar of leesbaar zijn. Archiveren als professionele activiteit is niet hun hoofdtaak, maar zorgvuldig bewaren van werk is noodzakelijk voor een succesvolle onderneming, of dat nu een commerciële of een artistieke praktijk is. Dat snapt de ondernemende kunstenaar, ontwerper of manager van een culturele organisatie best.

Niet sexy

Het eigenaardige is dat we in de hele digitale revolutie lijken te zijn vergeten om te leren hoe we moeten bewaren. Dat is wellicht verklaarbaar

Jan van Toorn: *De oorlog voorbij* (affiche), 1999. Op: geheugenvannederland.nl (Nederlands Archief Grafisch Ontwerpers)

als je je realiseert dat veel van de complexiteit die eigen is aan de nieuwe technologie, functioneel 'verborgen' wordt achter intuïtieve vormgeving. Begrippen die refereren aan vertrouwde fenomenen, zoals bureaublad, map en document, hebben de transformatie vergemakkelijkt. De overgang van analoog naar digitaal is op deze manier volledig aan ons oog en bewustzijn onttrokken. Het is voor de meeste mensen niet goed mogelijk om zich een voorstelling te maken van de (im)materialiteit van het digitale archief.

Daar komt bij dat archiveren niet erg sexy wordt gevonden; archieven hebben een stoffig imago, behalve bij degenen die ermee werken. Het belang van een goed digitaal archief wordt eenvoudigweg nog nauwelijks gevoeld en dat wordt bevestigd door het gebrek aan aandacht of beleid op dit gebied. Er zijn in de afgelopen decennia miljoenen euro's besteed aan digitaliseringsprojecten in de cultureelerfgoedsector, de ontwikkeling van nieuwe digitale presentaties en de verwerving van digitale objecten. Dat heeft bijzondere nieuwe dingen opgeleverd. Juist daarom is het wellicht zo wrang dat die inspanning niet in verhouding staat tot de aandacht die is besteed aan het documenteren en archiveren

In de hele digitale revolutie lijken we te zijn vergeten om te leren hoe we moeten bewaren

van de digitale werkprocessen. Die was zo goed als nihil en dat beperkt de toekomstige mogelijkheden voor het (her)gebruik van kennis en digitale informatie in de sector. Zonder druk van buitenaf, bijvoorbeeld door voorwaarden te verbinden aan het verkrijgen van een opdracht of een subsidie, wordt kennis over digitaal archiveren niet snel relevant gevonden en zal de zorg voor *digital born* archieven niet verbeteren.

Bewustwording

Het lijkt logisch om ervan uit te gaan dat digitale archieven om een technologische oplossing vragen, toch ligt de grootste uitdaging in de organisatorische sfeer. Zo blijkt uit onderzoek dat de meeste mensen geloven dat archiveren hetzelfde is als het maken van een back-up (Marshall et al. 2006). Ook blijkt dat mensen (on)bewust bestanden over verschillende soorten (opslag)media verspreiden. Ze werken op een laptop thuis en een tablet of smartphone onderweg, bewaren bestanden lokaal maar ook in de Cloud. Ze gooien wel wat weg, maar niet systematisch of met beleid. Bovendien zijn mensen tegenstrijdig in wat ze zeggen en wat ze doen. Zo maken ze wel kopieën maar niet regelmatig, ze hamsteren maar schamen zich daar ook een beetje voor. Ze accepteren dat ze te maken krijgen met (periodiek) verlies en hoewel ze dat betreuren wordt het ingecalculeerd. Bovendien vertrouwen mensen nog steeds op een toekomstige technologische oplossing, ook al weten ze niet welke.

Erfgoedprofessionals moeten het daarom tot hun taak gaan rekenen om recente inzichten over digitale duurzaamheid actief te verwerven én te verspreiden. Om digitale archieven een toekomst te kunnen geven, moeten we bewustwording creëren en kennis over digitaal archiveren op een laagdrempelige manier beschikbaar maken en verspreiden. Dat is een begin. Ook moeten vervaardigers primair verantwoordelijk worden gemaakt voor de preservatie van hun eigen digitale archief werk. Die inspanning kunnen we van ze vragen omdat niet alleen toekomstige generaties maar ook zichzelf belang hebben bij de toegankelijkheid van hun werk. Kennis om een goede passende archiefstrategie te ontwikkelen die aansluit bij de eigen werkprijktijk, moet dan wel eenvoudig beschikbaar zijn.

Het digitale archief van het ontwerp bureau staat waarschijnlijk nog steeds in dozen opgeslagen in een depot. Met voldoende tijd, middelen en techniek zou het ongetwijfeld toegankelijk kunnen worden gemaakt maar niemand lijkt bereid om die er ook werkelijk in te steken. Het ligt voor de hand om eerst het ontwerp bureau op deze taak aan te spreken. Maar was het niet veel beter geweest als we ze veel eerder hadden begeleid bij het inrichten van het digitale archief? De vraag of we ontwerpers, producenten en andere vervaardigers van digitale informatie zelf verantwoordelijk kunnen maken voor de duurzame toegankelijkheid van hun eigen digitale archief, behoeft geen antwoord meer. We moeten wel.

Collectiebeheerders, conservatoren en andere deskundigen moeten accepteren dat vervaardigers in dat proces andere keuzes zullen maken dan zij zouden doen. Sommige keuzes leiden ertoe dat bepaalde objecten niet voor de lange termijn behouden kunnen blijven. Dat hoeft niet erg te zijn. Niet alles hoeft bewaard te blijven. ●

Literatuur

Marshall, C.C., S. Bly en F. Brun-Cottan (2006) 'The long term fate of our personal digital belongings: toward a service model for personal archives'. In: *Proceedings of archiving 2006*, 25-30. (arxiv.org/abs/0704.3653)